

“De discussie over diversiteit lijkt aan de voetbalmedia voorbijgegaan te zijn”

Jacco van Sterkenburg onderzoekt hoe journalisten naar voetbal kijken in relatie tot etniciteit

Zwart en wit is en blijft een explosieve mix, juist ook in de sport. Een greep uit de meest recente incidenten: American football-speler Colin Kaepernick die uit protest tegen excessief politiegeweld tegen zwarten weigert op te staan voor het Amerikaanse volkslied en door president Donald Trump wordt verketterd (en door Nike als een nieuw icoon op het schild wordt gehesen). Napoli-speler Kalidou Koulibaly die tegen Inter Milaan meerdere keren wordt geconfronteerd met apengeluiden en andere vormen van racisme van de kant van Inter-fans. Wanneer hij de scheidsrechter vraagt in te grijpen, krijgt hij zelf een (tweede) gele kaart. Manchester City-speler Raheem Sterling die via Instagram de Engelse media beschuldigt racisme en agressie aan te wakkeren. Zijn kritiek wordt overgenomen door gevestigde media en leidt tot massale introspectie. In menig Engels tv-programma wordt de vraag gesteld: Heeft Sterling een punt? Hoe gaan de media om met ras en huidskleur?

DOOR FRANS OOSTERWIJK

In Nederland werd Ajax-doelman Stanley Menzo dertig jaar geleden door het stadionpubliek met bananen bekogeld. Die tijd leek allang voorbij, maar in 2015 gooide een Feyenoord-supporter een grote opblaasbare banaan naar een AS Roma-speler met donkere huidskleur. Een jaar later toonde een Ajax-supporter tijdens de wedstrijd Ajax-Feyenoord een pop aan een strop die Feyenoord-keeper Kenneth Vermeer moest voorstellen.

Hoe gevoelig zwart en wit ligt en tot welke sterke reacties incidenten kunnen leiden, bleek ook in 1996 bij het EK voetbal in Engeland, toen Edgar Davids bondscoach Guus Hiddink verweet dat hij zijn oren liet hangen naar spelers als Danny Blind en Frank en Ronald de Boer. Davids werd naar huis gestuurd en daar werd door de pers (en enige spelers) meteen een wit-zwartconflict van gemaakt. Na het EK bleek de oorsprong van het conflict bij Ajax te liggen, waar de donkere spelers, veelal jonger, minder verdienden dan de gevestigde witte orde. Een generatieconflict dus, dat deels verliep langs raciale lijnen.

Diversiteit

Wetenschapper Jacco van Sterkenburg heeft een bovenmatige interesse voor hoe de media over zwart en wit op het voetbalveld berichten. Met name is hij getroffen door de tegenstelling dat de samenleving op weinig plekken méér divers is dan in het voetbal, maar dat die diversiteit niet geldt voor de mensen die er verslag van doen. “Voetbalredacties worden nog in grote mate bevolkt door witte journalisten”, aldus Van Sterkenburg. Dat maakt het volgens hem ook waarschijnlijker dat in de berichtgeving en verslaggeving bepaalde stereotypen vaak terugkomen. “Buitenlands onderzoek laat zien dat donkere spelers vaak worden getypeerd als snel, sterk en atletisch. Witte spelers worden minder getypeerd naar lichamelijke kenmerken, maar eerder in termen van intelligentie en leiderschap.”

MET VTBL IS DE NEDERLANDSE SPORTTELEVISIEWERELD WEER EEN VOETBALPROGRAMMA RIJKER - EENTJE MET OP Z'N MINST MEER KLEUR.

Van Sterkenburg, onderzoeker aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam, kreeg vorig jaar 800.000 euro subsidie voor internationaal onderzoek naar hoe journalisten én publiek naar voetbal kijken. Hij gaat dit fenomeen onderzoeken in Nederland, Engeland, Spanje en Polen. “Ik wil weten of - en zo ja, hoe - maatschappelijke vooroordelen in elk van die landen bestaan op het vlak van etniciteit. Voetbal is mateloos populair en trekt een miljoenenpubliek, in de stadions en op televisie. Er is op tv geen enkel ander programma waar je zo veel nationaliteiten en etnische achtergronden ziet als bij voetbal. Al die spelers worden bediscussieerd, afgebrand of de hemel in geprezen, vooral in talkshows. Precies daarin, in de diversiteit én populariteit van voetbal, zit voor mij de relevantie van het onderzoek. Als we niet weten

wat er in het voetbal speelt, missen we een belangrijke manier waarop mensen betekenis geven aan de wereld om zich heen. Media spelen in die betekenisgeving een belangrijke rol. Voetbaljournalisten en -commentatoren maken, al dan niet bewust, gebruik van beelden die in de samenleving leven. Omdat ze een enorm publiek bereiken, kunnen zij beelden versterken of juist ontcrachten.”

De keuze voor Polen, Spanje, Engeland en Nederland is uiteraard niet toevallig. “Ik heb geselecteerd op ideeën over etniciteit en op grootte van voetbalcompetities. Twee grote voetballanden, Engeland en Spanje, en twee wat kleinere. Bovendien heeft elk van die landen zijn maatschappelijke eigenheid. Engeland, Nederland en Spanje zijn divers. Polen heeft minder ervaring met migratie en is witter.”

“Buitenlands onderzoek laat zien dat donkere spelers vaak worden getypeerd als snel, sterk en atletisch, en witte spelers eerder in termen van intelligentie en leiderschap”

Jacco van Sterkenburg

“Bewustwording is het begin van verandering”

Jacco van Sterkenburg

Internationaal vergelijk

Van Sterkenburg geeft leiding aan een team van promovendi en wetenschappers, die in elk van de vier landen de berichtgeving en het debat over voetbal scrupuleus zullen volgen. Ook gaan ze journalisten interviewen en zullen ze meekijken op voetbalredacties om na te gaan of en hoe over etniciteit wordt gesproken. “Door te turven welke uitdrukkingen en woorden worden gebruikt, kun je zien in hoeverre etniciteit een rol speelt. Daarnaast onderzoeken we hoe berichtgeving en commentaar door het publiek in de diverse landen wordt geïnterpreteerd en categoriseren we overeenkomsten en verschillen om tot een internationaal vergelijk te kunnen komen.”

Van Sterkenburg hoopt dat zijn onderzoek uiteindelijk leidt tot debatten met journalisten en publiek: “Bewustwording is het begin van verandering. Als er stereotypen en vooroordelen leven die niet op feiten zijn gebaseerd, dan wil ik daarover graag met journalisten en kijkers in gesprek.”

Reflectie

Uit een pilotstudie onder tien Nederlandse journalisten is hem inmiddels gebleken dat er in de voetbaljournalistiek nauwelijks reflectie is over commentaar en berichtgeving in relatie tot etniciteit. “Ze vinden het vaak onzin, een non-issue. Daar stel ik tegenover dat zij tot een beroepsgroep behoren die de norm bepaalt en dat die groep eenzijdig is samengesteld, namelijk overwegend wit. In hun hoofd is huidskleur wellicht geen factor, maar onbewust kunnen er wel degelijk vooroordelen bestaan. Het is daarom belangrijk het proces van betekenisgeving en stereotypering rond etniciteit te onderzoeken en terugkerende patronen in kaart te brengen. En ook als

is waar, een “nep-Nederlander” wordt genoemd.

“Toch heb ik het vermoeden – ik moet het nog onderzoeken – dat bij de NOS, meer dan bij commerciële media, het diversiteitsbewustzijn aanwezig is. *Studio Voetbal* is tamelijk divers qua gasten en heeft onder anderen Pierre van Hooijdonk en de Turks-Nederlandse schrijver Özcan Akyol als analist. Kan toeval zijn, maar ik denk dat erover is nagedacht. Bij Engeland zie je bij de analisten meer diversiteit, omdat er meer bewustzijn is dat dat belangrijk is. De meerwaarde van diversiteit – en daarom is reflectie hierover zo belangrijk – is dat je uit andere ervaringen put. En als je mensen met verschillende achtergronden en ervaringen aan tafel hebt, wordt het verhaal breder, completer en dus beter.

Dat die reflectie er vaak niet is, heeft waarschijnlijk begrijpelijke redenen. Bijvoorbeeld omdat de voetbaljournalistiek een snelle wereld is waarin mensen weinig tijd hebben. Daar wil ik ook achter komen. Wat zorgt ervoor dat diversiteit er geen issue is en dat er nauwelijks op wordt gereflecteerd. Journalisten zeggen vaak: ‘Het maakt mij niet uit of een collega zwart of wit is. Als diegene maar kan schrijven, objectief is, een originele invalshoek heeft, zich aan een deadline kan houden – kortom, als hij of zij maar kwaliteit heeft. Maar in mijn ogen staat kwaliteit niet los van diversiteit. Diversiteit is belangrijk om verschillende ervaringen te verwoorden. Journalisten zien dat laatste aspect meestal niet en kijken puur naar de harde criteria. Dat is te kort door de bocht, dan mis je iets.’

Je hoort journalisten en commentatoren nog regelmatig zeggen: “Ik kan die donkere jongens niet uit elkaar houden.” Zoals onlangs Van der Gijp in *Veronica Inside* over FC Utrecht-speler Bazoer. Dat hoor je ze nooit zeggen over witte spelers.

“Daar is in Amerika veel onderzoek naar gedaan: Zijn witte mensen zich wel bewust

JACCO VAN STERKENBURG: “ALS JE HET ECHT WILT, ALS JE VAN DIVERSITEIT JE PRIORITEIT MAAKT, DAN LUKT HET.”

“Voetbaljournalisten en -commentatoren maken, al dan niet bewust, gebruik van beelden die in de samenleving leven. Omdat ze een enorm publiek bereiken, kunnen zij beelden versterken of juist ontkrachten”

Jacco van Sterkenburg

die patronen er niet zijn, dan is het interessant om dat te achterhalen, want dat zou in tegenspraak zijn met buitenlands onderzoek. Daaruit blijkt dat zwarte sporters het sportveld zien als de plek waar ze de discriminatie in de maatschappij aan den lijve ondervinden, maar ook als de plek waar ze kunnen uitblinken en witte sporters kunnen verslaan en dus de baas kunnen zijn.”

Van Sterkenburg wil niet alleen de inhoud van die berichtgeving onderzoeken, maar ook de geringe diversiteit op redacties. “Niet om te kunnen zeggen dat voetbalredacties iets niet goed doen, maar om te snappen waarom het belang van diversiteit nog zo weinig wordt gezien. Komt in redactievergaderingen weleens ter sprake dat voetbal etnisch heel divers is, maar dat journalisten en commentatoren bijna allemaal wit zijn? Vindt daarover reflectie plaats? In veel maatschappelijke sectoren, politie, rechtspraak, bedrijfsleven, is diversiteit al langer thema van discussie, maar dat lijkt aan de voetbalmedia een beetje voorbijgegaan te zijn.”

Studio Sport had vroeger Hugo Walker; tegenwoordig is Arman Avsaroglu de enige wedstrijdcommentator van niet-westerse afkomst. De laatste heeft weleens gezegd dat hij op de redactie, gekscherend wel-

van hun manier van kijken naar zwart en wit? Vaak vinden ze van zichzelf dat ze helemaal niet stereotyperend, racistisch of vooroordelend zijn. Journalisten vinden van zichzelf ook altijd dat ze objectief zijn. Maar onderzoek laat zien dat ze in de praktijk wel degelijk stereotypen gebruiken. Net zoals veel mensen in de samenleving overigens. Maar journalisten bereiken wel een stuk meer mensen dan de gemiddelde persoon. Ik wil, zonder mensen op de pijnbank te willen leggen of persoonlijk aan te vallen, weten of dat ook in Europa zo speelt. Om zo inzicht te geven in hoe, in en buiten het voetbal, huidskleur, *whiteness*, werkt. Namelijk dat je, letterlijk, bepaalde dingen niet meer ziet. Het is belangrijk dat voetbaljournalisten, die miljoenen mensen bereiken en dus een grote verantwoordelijkheid hebben, zich bewust zijn dat ze door hun witheid dingen missen. Misschien blijkt uit mijn bevindingen overigens wel dat er in Nederland niks aan de hand is. Dat

is niet waarschijnlijk, maar je moet het ook weer niet uitsluiten. Anders begin je zelf al met vooroordelen.

Waarschijnlijk had Van der Gijp die opmerking niet gemaakt als er iemand bij hem aan tafel had gezeten die niet wit was. Die had dan misschien gezegd: ‘Wat bedoel je eigenlijk?’ De aanwezigheid van zo’n persoon alleen al had hem waarschijnlijk bewuster gemaakt dat je zo’n opmerking niet moet maken.”

Media zeggen vaak: ‘We willen dolgraag meer donkere journalisten (of vrouwen) in onze redactie, maar ze zijn er niet.’

“Dan denk ik altijd: *Hoe hard heb je daar dan naar gezocht?* Dit argument hoor je ook altijd als het gaat om het achterblijvende aantal vrouwen als gast in talkshows. Als je het echt wilt, als je van diversiteit je prioriteit maakt, dan lukt het.”

Humberto Tan zorgt met het nieuwe voetbalprogramma VTBL, met Jimmy Floyd Hasselbaink als vaste gast, in elk geval alweer voor wat meer evenwicht in het voetballandschap.

“Zeker. Zij het dat niet-witte journalisten dezelfde stereotyperingen kunnen gebruiken als witte journalisten. Genoeg zwarte mensen die over donkere voetballers zeggen dat ze niet zo slim zijn. Zoals er soms ook witte journalisten zijn die een zwart-wit issue belangrijk vinden, en zwarte die zeggen: ‘Onzin.’ Zwarte Piet is ook niet per definitie voor elk donker mens een issue. Maar in het algemeen zal een zwarte journalist vaker zeggen: ‘Huidskleur is wel degelijk een issue.’ Vanwege zijn of haar beleving. Die heeft misschien zelf te maken gehad met discriminatie en weet: huidskleur speelt en is een issue.

In mijn onderzoek gaat het echter vooral om het discours, het vertoog over etniciteit en diversiteit. Welke al dan niet hardnekkige stereotypen – bij publiek, bij journalisten – zitten verscholen in dat vertoog? Welke ideeën heersen er, welke betekenissen worden gegeven? Dat vind ik belangrijker dan door wie ze worden gegeven en uitgesproken. Want dat vertoog is vaak heel machtig en zit heel diep verankerd in de maatschappij. Zo machtig en zo diep dat velen – ook zwarte mensen en etnische minderheden zelf – dat vertoog gebruiken.” ●

“Zwarte sporters zien het sportveld als de plek waar ze de discriminatie in de maatschappij aan den lijve ondervinden, maar ook als de plek waar ze kunnen uitblinken, waar ze witte sporters kunnen verslaan en dus de baas kunnen zijn”

Jacco van Sterkenburg

KALIDOU KOULIBALY KRIJGT ZIJN TWEDE GEEL NADAT HIJ DE SCHEIDSRECHTER MET EEN CYNISCH APPLAUSJE HAD LATEN WETEN WAT HIJ VAN ZIJN GEBREK AAN HANDELEN VOND. DE DONKERE NAPOLI-SPELER WERD AL DE HELE WEDSTRIJD GETERGD DOOR INTER-FANS DIE APENGELUIDEN MAAKTEN.